

AKUSTEMOLOGIJA ZVONJENJA V URBANEM PROSTORU

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Izveček: Zvonjenje je del zvočnega prostora večine prebivalcev mesta Ljubljane. Je hoteno zvočno dejanje, torej se izvaja zato, da bi ga ljudje slišali. Ob tem zavedanju pa so se tisti, ki ga slišijo, začeli spraševati, ali ga želijo slišati, ali imajo pravico, da ga ne slišijo, in ali zvonjenje pomeni fizični oziroma ideološki poseg v njihov osebni prostor. V prispevku na podlagi različnih virov raziskujem komunikacijsko razmerje med zvonovi in poslušalci zvonjenja. Razkrivam signalne in simbolične prezentacije zvonjenja ter njegovo mesto v sodobnem urbanem prostoru.

Ključne besede: zvonjenje, akustemologija, urbani prostor, hrup, Ljubljana

Abstract: Bell ringing is part of the soundscape of the majority of the population of the city of Ljubljana. As an intentional sound activity it is performed in order to be heard. Aware of this, people have started to wonder whether they truly wish to listen to it, if they have the right not to listen to it, and whether it denotes a physical and ideological encroachment on their personal space. On the basis of different sources, the text analyses communication relations between bell ringing and its listeners, and reveals signal and symbolic presentations of ringing and its place in contemporary urban space.

Key words: bell ringing, acoustemology, urban space, noise, Ljubljana

Uvod

Zvoki, ki nas obdajajo v vsakdanjem življenju, soustvarjajo našo percepcijo sveta, čeprav nanje navadno nismo pretirano pozorni, dokler ne postanejo moteči. V letih, ko sem se posvečala raziskavi pritrkavanja (2005–2009), do katerega imajo ljudje predvsem pozitiven odnos, me je presenetila intenzivnost medijskih razprav o motečem zvoku zvonov. Razprave so potekale s strokovnjaki (v tiskanih medijih in v radijskih oddajah), velik pa je bil tudi odziv javnosti. Opazila sem, da se zaradi zvonjenja pritožujejo predvsem ljudje, ki živijo v urbanem prostoru, prav tako pa se je v Kopru v preteklem desetletju dvakrat izvedla širši javnosti znana in tudi politično odmevna »akcija utišanja zvonov« (Spletni vir 1). To je bil tudi povod, da se v pričujočem prispevku podrobneje posvetim razmerju prebivalcev Ljubljane do zvonjenja ljubljanskih zvonov.¹ Raziskavo zvočnosti zvonov umeščam v širše področje študij zvočnih krajin, ki je slovenskemu raziskovalnemu prostoru razmeroma nepoznano. Zato v prispevku sprva predstavljam kratko zgodovino tovrstnih študij ter poudarim predvsem glasbenoantropološka in etnomuzikološka razumevanja zvočnosti v okviru vede, ki se imenuje akustemologija. Z umestitvijo zvonjenja v teoretske koncepte raziskujem, kako zvonjenje sooblikuje zvočno krajino ter prostorsko in časovno določa življenje akustične skupnosti, kakšno je razmerje prebivalcev Ljubljane do zvočnosti zvonov ter kako to razmerje razkriva

družbene in kulturne značilnosti skupnosti. Zvonjenje v Ljubljani predstavljam s podatki o številu cerkva in zvonov ter o trajanju in časovnem ritmu zvonjenja, nato izpostavljam polemičnost zvonjenja v medijskem prostoru, ki ga je izzvala sprememba okoljevarstvene zakonodaje, in pokažem, kako se s tem odražajo različne ravni človeške percepcije zvoka (v primeru zvonjenja kot hrupa ali glasbe). V zadnjem delu prispevka na podlagi empirične raziskave preverjam, kakšen je odnos prebivalcev Ljubljane do zvonjenja, pri čemer izpostavljam fizične in izkustvene dejavnike, ki vplivajo na ta razmerja.

Študije zvočne krajine in akustemologija

Zavedanje pomena zvoka v prostoru, v katerem živimo, je bilo v znanstvenoraziskovalnem okolju spodbujeno s konceptom zvočne krajine. Razvile so se študije zvočnih krajin (ang. *soundscape studies*), katerih utemeljitelj je kanadski glasbenik, skladatelj, pedagog in okoljevarstvenik Murray Schaffer. Najbolj prepoznaven terminološki in teoretski pomen njegovega dela, ki ga danes na široko uporabljajo raziskovalci zvočnosti, je način delitve zvočne krajine na osnovne zvoke (ang. *keynotes*), ki zajemajo zvoke v ozadju, na katere nismo zavestno pozorni; razpoznavne zvoke (ang. *soundmarks*), ki so značilni za določeno okolje in imajo poseben pomen za določeno skupnost; ter zvočne signale (ang. *sound signals*), ki imajo posebno (subjektivno, zgodovinsko, družbeno, simbolično) sporočilo (Schaffer 1977: 9–10).

S konceptom zvočne krajine so se pozneje na različne načine ukvarjali raziskovalci znanstvenih disciplin, kot so glasbena antropologija, akustika, etnomuzikologija, soci-

1 Članek je rezultat podoktorskega projekta *Akustemologija zvonjenja*, ki ga financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in se izvaja v letih 2014–2016.

ologija, geografija in psihologija, zvočnost krajine pa so v svoja dela začeli vključevati tudi številni skladatelji. Nato so se razvile nove discipline, ki so združevale akustično in družbeno dimenzijo zvočnosti. Akustična ekologija ali ekoakustika se tako ukvarja zlasti z vplivi zvoka ali hrupa na ljudi in živali, za pričujoči prispevek zanimiva akustemologija pa poudarja večzaznavno dožemanje prostora in časa prek zvoka ter raziskuje človeško zvočno občutljivost, predvsem kadar je zvok v ospredju nekega izkustva ali znanja (Feld 1996: 97). V zadnjem času je akustemološki pristop k zvočnosti tudi eden od prodirajočih teoretsko-metodoloških pristopov v etnomuzikološkem ali glasbenoantropološkem raziskovalnem polju (glej Bohlman 2013: 205–223; Born 2013; Cobussen 2009; Feld 2004; Jurkova 2014; Kaufman Shelemay 2001; Ramnarine 2009). Akustemologijo občasno imenujejo tudi akustična epistemologija (Feld 1994; Ramnarine 2009: 187) in jo pri tem opredeljujejo kot vedo, ki združuje akustično in epistemološko plat zvočnosti (Rice 2003: 4). To pomeni, da je za razumevanje kompleksnosti zvočne krajine, v kateri se manifestira posamezni zvok, poleg poznavanja zvočnih objektov ter njihovih akustičnih in materialnih lastnosti pomembno razumevanje posebnosti človekovega zaznavanja, izkustvene dimenzije zvočnosti in družbenih reprezentacij zvoka.

Posamezni zvonovi se razlikujejo po akustičnih značilnostih, ki določajo zvočnost zvonov v zvočni krajini, po akustični kakovosti, po tipu uglasitve, materialu in tipih kembljev. Razlikujejo se tudi elektronske in programske nastavitve zvonjenja, ki vplivajo na nihanje zvonov, moč udarcev kembljev ob zvon in časovno razmerje med posameznimi udarci. Pri preučevanju zvočne krajine zvonjenja je pomembno tudi poznavanje časa, pogostosti in trajanja zvonjenja, poznavanje parametrov, ki vplivajo na glasnost zvonjenja in doseg zvoka ali t. i. »akustični profil«² (Truax 1984: 59) zvonjenja. Epistemološka plat oziroma tisti del akustemologije, ki poudarja zvočno občutljivost in izkustveno sestavino percepcije zvoka, pa se osredinja na poslušalca in njegovo percepcijo signalov, simbolov in pomenov zvonjenja, ki so se zgodovinsko oblikovali v kontekstu krščanstva.³ Zato je pomembno razumevanje sporočilnosti zvonjenja v preteklosti, poznavanje družbenih in političnih sprememb v določenem okolju ter pomenov, ki jih ima zvonjenje za sodobno družbo in posameznika. Zaznava zvoka sooblikuje našo percepcijo prostora in časa,

saj je zvok slišen le v določenem prostoru in traja le toliko časa, dokler se izvaja oziroma dokler odmeva v prostoru (Mlekuž 2002: 59–60). Pomembno pa je tudi zavedanje, da zvok pri zvonjenju ne nastane sam po sebi, temveč je odvisen od (pro)izvajanja zvoka, torej aktivacije objekta zaznave.

Študije zvočnosti zvonjenja

Cerkveno zvonjenje je povezano z religijo; zvonjenje cerkvenih zvonov je namreč ena od oblik javnega izražanja krščanske vere. Kljub temu pa so z zvonovi v razmerju vsi ljudje, ki zaznavajo njihovo zvočnost, bodisi prek bitja ure, zvonjenja zvonov ali pritrkavanja. V preteklosti je zvonjenje ustvarjalo najrazličnejše pomene (glej Kovačič 2006b; Makarovič 1995), določalo akustične meje prostora in ritem družbenega življenja. Zvonjenje je imelo funkcijo »akustičnega koledarja« in »centripetalno moč« združevanja ljudi (Schafer 1994: 55–56). Funkcija in pomeni zvonjenja so se v sodobnem svetu, ki je z družbenimi procesi industrializacije, globalizacije in mobilnosti vplival na dožemanje časa in prostora, močno spremenili.

Kljub veliki navzočnosti cerkvenih zvonov v zvočnem okolju, ki je povezano s krščanstvom, pa v mednarodnem znanstvenem prostoru ne najdemo veliko študij, ki bi bile povezane z zvonjenjem. Zvonjenje je sicer skoraj vedno omenjeno v delih, ki obravnavajo zvočnost prostora (prim. Born 2013; Fisher 2014; Schafer 1994: 53–56, 60–62; Truax 1984: 76), vendar samostojne obravnave njegove vloge v zvočnem okolju nisem zasledila.⁴ Zvonjenju, ki v svoji zvočnosti združuje glasbeno in signalizacijsko funkcijo, se ne posvečajo niti etnomuzikologi, katerih zanimanje za zvočnost se je v zadnjem desetletju povečalo in osredinilo predvsem na zvočnost urbanih prostorov (glej Dillane 2013; Jurková 2014; Kaufman Shelemay 2001). Nekaj več pozornosti je zvonjenju namenjeno v obravnavah vloge zvoka in zvočne krajine v študijah razmerja moči, kjer se zvok (na primer zvonjenje zvonov ali klic mujezina) kaže kot primeren mehanizem za politični in ozemeljski nadzor prostora (glej Corbin 1998; Goodman 2010; Hayden in Walker 2013). Zvonjenje pa je obravnavano tudi v knjigi Isaaka Weinerja *Religion out loud* (2014), v kateri avtor raziskuje, kako se prek protesta skupnosti in posameznikov proti različnim religioznim zvočnostim odraža nasprotovanje moči inštitucije, ki z zvokom upravlja.⁵ Steven Feld, glasbeni antropolog in utemeljitelj v prejšnjem poglavju predstavljene akustemološke vede, je pred desetletjem izdal odmevno serijo zgoščenek *Time of bells*, na katerih zvočno predstavlja cerkvene zvone, kravje

2 V ljudskem izročilu pogosto zasledimo, da je zvonjenje pomembno zaznamovalo akustične meje posamezne lokalne skupnosti (t. i. fare oziroma župnije). Območje, kjer se je zvok zvonjenja slišal, naj bi ljudi obvaroval tudi pred nevarnostmi in nadnaravnimi zlimi silami (glej Kovačič 2006a: 109).

3 Zvonovi so v krščanski religiji eno od sredstev za zbujanje verskega občutja s čutili. Versko občutje se lahko vzbuja prek sluha (zvonovi, orgle, petje), vonja (kadila), vida (arhitektura, okrasje, slike, kipi) in okusa (hostija, vino).

4 V kontekstu religiozne zvočnosti je pogosteje obravnavan muslimanski klic k molitvi *adhan* (glej Eisenberg 2013: 186–202; Fennes 2012; Hirschkind 2006; Weiner 2014).

5 Isaak Weiner (2014: 8) upravljalce poimenuje »religijski povzročitelji hrupa« (ang. *religious noisemakers*).

zvonce in karnevalske zvonce v različnih evropskih kontekstih, vendar pa ob tem ni napisal spremne študije. Je pa ob izdaji druge zgoščenke poudaril:

Po 25 letih snemanja zvočne krajine deževnega pragozda v Papui Novi Gvineji sem začel poslušati Evropo. Preseneča me zvočna podobnost: zvonovi predstavljajo evropski čas tako kot ptice čas v deževnem pragozdu. Dnevni čas, sezonski čas, delovni čas, obredni čas, družbeni čas, skupnostni čas, kozmološki čas – vsi imajo vzporednice, tako kot ptice v deževnem pragozdu ozvočujejo vsakdanje ure in glasove duhov, evropski zvonovi napovedujejo civilni, praznični in religiozni čas. (Feld 2004)

Zvočne krajine ali zvočnost, razen s fizikalno-akustičnega vidika, dolgo niso bile v ospredju zanimanja znanstvenih disciplin v Sloveniji. Zvočnosti se je nedavno posvetila etnomuzikologinja Ana Hofman, ki je v knjigi *Glasba, politika, afekt: novo življenje partizanskih pesmi v Sloveniji* (2015) obravnavala afektivnost zvoka in zvočne izkušnje, ki deluje izven besedilne in glasbene sporočilnosti. Izjema je tudi krajša študija Gorazda Mlekuža, ki se teoretično opira na Schaferjeve koncepte in obravnava zvonjenje; predstavlja namreč možnosti rekonstrukcije zvočnih krajin zvonjenja z geografskimi informacijskimi sistemi (Mlekuž 2002: 59–64).⁶ Zvonjenje je v slovenski literaturi predvsem del poljudnih in strokovnih besedil; njegove obravnave se osredinjajo na pomene, ki jih je imelo za človeka v preteklosti, prostorsko pa se dela nanašajo na podeželsko okolje (glej Kovačič 2006b; Kumer 1985; Makarovič 1995; Malavašič 1987; Strajnar 1983).

Zvočnost mesta in akustična skupnost

Moje raziskovanje razmerja med zvokom zvonov in prebivalci Ljubljane izhaja iz predpostavke, da je zvok zvonov eden od bolj razpoznavnih zvokov mesta, ki sooblikuje akustične skupnosti in akustično obzorje Ljubljane. Po Truaxovi definiciji akustično skupnost določa zvok, ki ima pomembno vlogo v življenju prebivalcev zvočne krajine. Meje skupnosti niso opredeljene in lahko zajemajo tudi širše območje, kot je urbana skupnost, informativnost zvoka pa skupnost definira prostorsko, časovno (v smislu dnevnih in sezonskih ciklov) ter družbeno ali kulturno v smislu skupnih aktivnosti, ritualov in dominantnih institucij. Truax pri tem poudarja, da je za akustično skupnost pomemben pozitiven odnos do zvočnih signalov, ki so del te skupnosti. Akustično obzorje je pojmovno širše, zajema tudi zvoke, ki izvirajo iz druge akustične skupnosti, vendar se slišijo v akustičnem obzorju in so opomniki povezave

skupnosti z zunanjim svetom (Truax 1984: 58–60).

Zvonjenje je vsekakor zvok, ki akustično skupnost močno definira, vendar je opredelitev te skupnosti oziroma njena zamejitev večpomenska. Po eni strani bi lahko akustično skupnost definiralo zvonjenje določene cerkve, ki ga skupnost sliši. Tako na primer akustično skupnost na območju četrtne skupnosti Vič definira zvonjenje cerkve svetega Antona. Prebivalci pogosto pripovedujejo, da slišijo zvonjenje več cerkva, torej bi bilo zvonjenje cerkve svetega Janeza Krstnika v Trnovem za akustično skupnost na Viču zvok, ki izvira iz druge akustične skupnosti in je del njihovega akustičnega obzorja. V tem primeru je akustična skupnost prostorsko enačena z župnijsko skupnostjo. Vendar pa (predvsem v središču mesta) pripadniki župnije lahko bivajo tudi izven njenega akustičnega dosega. Po drugi strani sporočilnost zvonjenja prepoznavajo tudi ljudje, ki niso del župnijske oziroma verske skupnosti. Zvonjenje namreč časovno, prostorsko, družbeno in kulturno sooblikuje skupnosti (krščansko) vernih⁷ in nevernih prebivalcev ali pripadnikov drugih verskih skupnosti. Akustično skupnost pa lahko še posebej v urbanem okolju razumemo širše, saj je sporočilnost vsakodnevnega zvonjenja vseh rimskokatoliških cerkva v Ljubljani enaka. Zvonjenje se izvaja večinoma ob istem času, razlike v akustičnih ali glasbenoestetskih lastnostih zvonov pa na percepcijo zvoka ne vplivajo bistveno. Prav tako se le redki zavedajo oziroma zaznavajo glasbene razlike v zvonjenju posameznih cerkva. Akustično skupnost lahko zato enačimo z urbano skupnostjo, ki jo definira razpoznavni zvok zvonjenja vseh ljubljanskih cerkva.⁸

Na zvok zvonov se posamezniki različno odzivajo. Zvonjenje lahko spodbudi določeno vedenje vernikov, kot so molitev, gesta križanja ali odhod k maši, medtem ko je za neverne prebivalce (čeprav se nahajajo v istem okolju oziroma prostoru) tovrstni zvok le vez s krščansko skupnostjo, opomnik o njenem obstoju ali obstoju institucije, ki upravlja z zvokom. Člani akustične skupnosti nimajo vedno pozitivnega odnosa do zvoka zvonov. Za mnoge, zlasti neverne prebivalce Ljubljane je zvok zvonov namreč moteč, pa tudi vernikom, ki prepoznavajo versko signalno in simbolno sporočilnost zvonjenja, zvonjenje lahko predstavlja moteč poseg v zasebni zvočni prostor.

Ponavljajoči se zvoki, kot je na primer zvonjenje, veliko pripomorejo k razpoznavnosti nekega prostora in identifi-

6 Nove izsledke bo prinesel tudi projekt *Zvočna ekologija mest: zvočne krajine Berna, Ljubljane in Beograda*, ki ga ZRC SAZU izvaja v sodelovanju z Univerzo v Bernu in Muzikološkim inštitutom SANU. Več o projektu: <http://citysonicecology.com/>.

7 V Ljubljani imata cerkvi z zvonovi tudi pravoslavna in evangeličanska verska skupnost.

8 Zvonjenje evangeličanske in pravoslavne cerkve, ki sicer nista zajeti v raziskavo, se od rimskokatoliškega zvonjenja z glasbenega in akustičnega vidika bistveno ne razlikujeta. V Ljubljani je predvidena tudi gradnja islamskega kulturnega centra z džamijo in minaretom, iz katerega bo slišen zvok *ezana* (muslimanskega klika k molitvi), kar bo drugi oziroma drugačen religiozni zvok, ki bo sooblikoval zvočni prostor Ljubljane in je že ob sami napovedi sprožil javne polemike (Spletni vir 2).

kaciji skupnosti s tem prostorom (Wunderlich 2010: 51).⁹ Kadar so ti zvoki odsotni, prebivalci to navadno opazijo in zvoke pogosto tudi pogrešajo. Zvoki postanejo del vsakdanjika in obenem določajo prostorsko in časovno dimenzijo akustične skupnosti. Zvok zvonov z oglašanjem na različne načine (na primer kot bitje ure, pritrkavanje, zvonjenje z enim ali vsemi zvonovi) določa dnevni, tedenski, letni ali praznični čas. Od posameznikove seznanjenosti z zvočnimi signali, ki jih zvok zvonov oddaja v prostor, pa je odvisno, v kolikšni meri določa njegov/njen časovni ritem. Zvonjenje je bilo nekdanj bistven določevalec meja akustične skupnosti, poleg tega pa tudi pomembno identifikacijsko sredstvo. V tem kontekstu je bilo pritrkavanje – še bolj kot zvonjenje – vključeno v procese transformacije lokalne tradicije v nacionalno kulturo. K temu pa je gotovo prispevalo tudi dolgoletno (zmotno) prepričanje o pritrkavanju kot slovenski posebnosti (Kovačič 2009: 287–307). Kot del javnega predstavljanja nacionalne kulturne identitete se je pritrkavanje promoviralo na državnih in drugih nacionalnih kulturnih dogodkih, na primer na predvečer plebiscita za samostojno Slovenijo na prireditvi Slovenski božični pozdrav Dunaju (1990), na mednarodnem tekmovanju radijskih oddaj Prix Italia (1997), ob odprtju prireditve Svetovni glasbeni dnevi v Ljubljani (2003), ob odprtju Svetovnega bibličnega kongresa v Ljubljani (2007) ipd. Dejavnost je svoje mesto dobila tudi v posvetnem kontekstu in se začela vključevati v mednarodni, predvsem evropski prostor. Tako so bili nekateri pritrkovalci vabljeni na različne prireditve v tujino, predvsem v Avstrijo in Italijo (Kovačič 2012a: 83).

Zvonjenje in pritrkavanje sta tudi del spletnih polemik ob gradnji islamskega verskega centra in predvideni zvočnosti muslimanskega klica k molitvi v Ljubljani. V kontekstu ogroženosti pred drugo zvočnostjo se narodnoidentifikacijski element pritrkavanja in zvonjenja izrazi zlasti pri nevernih prebivalcih, kar potrjuje, da sekularizem v dominantnem političnem diskurzu izhaja izključno iz interpretacije krščanstva kot temeljne kulturne značilnosti zahodnoevropskih dežel (Kalčič 2007: 110).

V sodobnem urbanem okolju je tudi signalna vloga zvoka

zvonov v primerjavi s podeželjem ali preteklostjo (predvsem časom pred 2. svetovno vojno) manjša. Enako je zmanjšan obseg akustične skupnosti ali akustičnega obzorja. Sodobno urbano okolje je namreč tisti prostor, ki je z vidika zvočnosti od časa industrializacije in mehanizacije do danes doživel največje spremembe.¹⁰ V *lo-fi* ali nizkokakovostnem okolju, ki ga je Murray Schafer enačil s postindustrijskim okoljem, je zvočno ozadje glasnejše, posamezni zvoki pa redkeje izstopajo, saj se med seboj prekrivajo (1994: 43).¹¹ *Lo-fi* okolje ustvarja tudi zvočni zid med poslušalcem in zvočnim okoljem. Za poslušalca posamezni zvoki nimajo tolikšnega vsebinskega pomena, njihovo zaznavanje pa je pogosto zreducirano in polarizirano na glasno-tiho, opaženo-neopaženo, dobro-slabo (Wrightson 2000: 12). V mestnem okolju lahko zvonjenje, ki v podeželskem okolju predstavlja predvsem zvočni signal ali razpoznavni znak akustične skupnosti, postane osnovni zvok oziroma zvok, ki ga posameznik navadno zaznava kot zvočno ozadje. Po eni strani na to zaznavo vpliva jakost hrupa (predvsem cestnega hrupa), ki je na nekaterih lokacijah in ob določenih delih dneva izenačena z jakostjo zvoka cerkvenih zvonov, po drugi strani pa je treba upoštevati tudi razlike v prilagoditvi posameznikove slušne zaznave na zunanje dražljaje. Prilagoditev je namreč pogostejša v primerih, ko je zvok redno navzoč v našem vsakdanjiku in ga slišimo ob istem času. Da sta pomembna oba parametra (okoljski hrup in slušna prilagoditev posameznikove zaznave), pričajo tudi primeri, ko ljudje med dopustovanjem v bližini cerkve ali v počitniških hišah zvonjenje zaznavajo močnejše in pogosteje.

Zvonjenje v mestu Ljubljana

Na območju Mestne občine Ljubljana deluje 33 župnij.¹² Vsaka ima župnijsko cerkev, nekatere pa tudi podružnične cerkve, v katerih so navadno prav tako maše, a manj pogosto. Večina ljubljanskih župnijskih cerkev ima tri ali štiri zvonove, nekatere, predvsem novejše, pa so brez njih,

9 Najbolj znan tovrstni primer je zvonjenje v Westminsterški palači v Londonu, ki je po svetu znano kot zvonjenje *Big Bena*. Melodija, ki v stolpu bije četrtine ure, se imenuje *Westminster Quarters*. Prepoznavnost te melodije se širi tudi s predvajanjem uvodne sekvence zvonjenja (v živo) pred oddajanjem novic radia BBC (Kovačič 2012b: 21). Melodijo v svojih programih ponujajo tudi drugi izdelovalci mehanizmov za zvonjenje, zato jo lahko slišimo v različnih kontekstih. Boštjan Pavlič je tako ob podpori Primoža Lorenca ter v dogovoru z Mestno občino Ljubljana prek zvočnikov in prenosnega računalnika vsak december od leta 2001 do leta 2005 vsako uro predvajal melodijo *Westminster Quarters*. Leta 2008 so se z občino dogovorili, da bodo od predsedovanja Slovenije Evropski uniji dalje štirikrat dnevno predvajali melodijo evropske himne. V ta namen je sedaj v stolpu Mestne hiše nameščen predvajalnik in ozvočenje, melodija pa je zaigrana na orkestrske zvonove (Pavlič 2015).

10 Medtem ko se je intenzivnost (tudi zvočnih) posegov v okolje desetletja povečevala, danes okoljska politika išče načine, kako bi te posege zmanjšala ali ublažila. Mestna občina Ljubljana izvaja meritve in prilagoditve zakonsko določenim emisijam hrupa v okolju. Veliki posegi v prometno ureditev mesta so v zadnjih letih spremenili zvočnost predvsem v središču mesta.

11 Nasprotje *lo-fi* okolja je *hi-fi* oziroma visokokakovostno okolje, za katerega je značilno, da prevladujejo posamezni zvoki narave, ki se med seboj ne prekrivajo, temveč izrazite izstopajo. Tak zvok je slišen daleč, njegov vir je lažje določljiv, zato utrjuje posameznikov občutek za prostor.

12 Pri zbiranju podatkov o cerkvah sem se osredinila na rimskokatoliške župnijske cerkve, ki so del Mestne občine Ljubljana. Večji del cerkva sodi v urbanizirano okolje, nekatere župnije (Janče, Lipoglav, Prežganje in Javor), ki so del četrtne skupnosti Sostro, pa sodijo v podeželski prostor. Meje župnij in občine se občasno prepletajo.

Cerkev Marijinega oznanjenja v središču Ljubljane.
Foto: Mojca Kovačič, 9. 1. 2016.

vendar imajo zvonike, v katerih je v prihodnosti načrtovana namestitvev zvonov.¹³

Odločitve o posameznem dnevnem zvonjenju, njegovem trajanju, obeleževanju praznikov s pritrkavanjem in podobne so prepuščene posamezni župniji. Na podlagi pogovorov z nekaterimi župniki v ljubljanskih župnijah ugotavljam, da nekateri ohranjajo urnik zvonjenja, kot je bil v navadi pred njihovim prihodom v župnijo, drugi pa so v urnik in trajanje posegli predvsem ob avtomatizaciji zvonjenja oziroma programskih ali mehanskih popravkih v zvonikih. Nekateri so zvonjenje prilagodili lastnim nazorom, drugi so se odzvali na pritožbe bližnjih prebivalcev. Tomaž Klopčič iz podjetja Krn d. o. o., ki je v Sloveniji vodilno podjetje za nameščanje sistemov za avtomatizacijo zvonjenja, priča, da zaradi pritožb vedno pogosteje uvajajo spremembe na že obstoječih sistemih zvonjenja (Klopčič 2015).

V vseh ljubljanskih cerkvah je zvonjenje avtomatizirano. Navadno zvoni trikrat dnevno: ob 7h zjutraj, ob 12h in ob mraku. Čas večernega zvonjenja se prilagaja sončnemu zahodu. Avtomatski vklop je lahko povezan s svetlobnim senzorjem ali pa se ravna po koledarju sončnih zahodov, ki je vpisan v avtomatiki za zvonjenje. V redkih primerih je vse leto ob isti uri oziroma se spremeni samo dvakrat letno, običajno ob menjavi ure. Med tednom ima večina župnijskih cerkva maše dvakrat dnevno, ob nedeljah in praznikih pogosteje, zvonjenje pa se vklopi petnajst minut pred njenim začetkom. V nekaterih cerkvah zvoni tudi v petek ob 15h v spomin na Jezusovo trpljenje ter v soboto ob 15h (v zimskem času) ali ob 16h (v poletnem času) ter na dan pred velikimi zapovedanimi prazniki. To zvonjenje

Oprema za programsko vodenje zvonjenja zvonov.
Foto: Tomaž Klopčič, 22. 4. 2015.

imenujejo »delopust«, kar pomeni, da oznanja konec dela in pripravo na praznik ali nedeljo.

Zvoni se z različnim številom zvonov, jutranje in opoldansko zvonjenje navadno z enim zvonom, večerno z dvema ali tremi, ki zvonijo eden za drugim, običajno najprej večji, nato manjši in na koncu srednji. Pred nedeljskimi in drugimi prazničnimi mašami se navadno zvoni z vsemi zvonovi, pred mašami med tednom pa z dvema ali tremi zvonovi. Ura bije četrtnine vsakih 15 minut, ob polni uri pa število udarcev kladiv naznanja uro. V večini cerkva je bitje ure ponoči izklopljeno. Ponekod so to storili na pobudo župnika, drugod na pobudo v bližini živečih prebivalcev. O trajanju zvonjenja odloča župnija, navadno župnik glede na stare lokalne navade, želje in pobude mežnarjev, ključarjev in prebivalcev ter svetovanje izvajalcev avtomatizacije zvonjenja. Redkost je ročno zvonjenje, ki ga ob določenih praznikih izvaja mežnar cerkve svetega Janeza Krstnika v Trnovem, pri čemer poudarja, da je tovrstno zvonjenje zvočno lepše in mehkejše.

Pritrkavanje je glasbena praksa, ki so jo politične avtoritete po drugi svetovni vojni najbolj zavirale tako z mestnimi odloki kot s policijskim nadzorom (več o tem glej Kovačič 2012a: 87–90), in to predvsem v mestnem okolju, kjer je bilo pogosto prepovedano ali omejeno na določeno število praznikov. S tem se je tradicija pritrkavanja ponekod prekinila in nikoli obnovila, na prekinitvev pa je v veliki meri vplivala tudi elektrifikacija zvonjenja v 80. letih 20. stoletja, zaradi katere so ljudje izgubili neposredni stik z glasbilom. V Ljubljani se je pritrkavanje ohranilo predvsem v župnijah na obrobju mesta (Dravlje, Koseze, Črnuče, Sostro, Janče in še ponekod), medtem ko ga v središču slišimo le ob posebnih priložnostih, ko župnije gostijo pritrkovalce iz drugih slovenskih župnij (na primer ob srečanju pritrkovalcev, umestitvi ljubljanskega škofa).

13 To so župnija Ljubljana Podutik, župnija Ljubljana Kašelj Zalog in župnija Ljubljana Fužine.

Urbano zvonjenje: religijski in politični hrup

Hrup je zvok ali skupek zvokov, ki jih družba pojmuje kot nezaželene. Percepcija zvoka kot hrupa je po eni strani odvisna od intenzitete in/ali akustične lastnosti zvoka, v veliki meri tudi od zvočnosti ostalega okolja, hkrati pa je »predmet subjektivnega čutnega zaznavanja in osebnih prioritet« (Spletni vir 3). Prav zaradi subjektivnosti pri opredeljevanju zvoka kot hrupa je zakonodajno urejanje okoljskega hrupa zahtevno in pogosto sproža plemične razprave med stroko in javnostjo.

Tudi zvočnost zvonov je v medijskem prostoru najpogosteje postavljena v kontekst »hrupa«. Prvi boj proti zvonjenju zvonov, ki je močno odmeval v javnosti in medijih, je t. i. mehka teroristična akcija utišanja koprskih zvonov ali »tapisonirano vnebovzetje« (Spletni vir 4), ki jo je leta 2003 izvedel Marko Breclj, znan slovenski glasbenik, takratni občinski svetnik in predsednik Društva prijateljev zmernega napredka. Marko Breclj je s somišljeniki na dan pred pomembnim cerkvenim praznikom Marijinega vnebovzetja kemblje v mestni stolnici obložil s tekstilno talno oblogo (tapisonom), presenečeni Koprčani pa so to odkrili (slišali) ob večernem (ne)zvonjenju. Breclj je dejanje utemeljil z besedami: »Povedati smo hoteli, da je klerikalizem temeljni slovenski ekoproblem. Pokazali pa smo, da je utišanje preglasnih koprskih zvonov rešljivo tehnično vprašanje« (Spletni vir 5), ob tem pa je poudaril tudi, da so na ta način »izkazali svoje ogorčenje zaradi vzpona klerikalizma Rodetovega tipa« (Spletni vir 5). Na dejanje se je večkrat odzvalo cerkveno predstavništvo, koprski pomožni škof dr. Jurij Bizjak ga je označil kot »odraz žalitve in verske nestrpnosti« (Spletni vir 4). Marko Breclj je akcijo leta 2009 ponovil in zvonove koprške stolne cerkve tokrat oblepil z zračnicami. Dogodek je znova močno odmeval v medijih in javno objavljenih dopisih med Markom Brecljem in koprskim škofom Metodom Pirihom. Opazno pa je, da se je tokrat Breclj v javnem govoru oddaljil od protiklerikalnega namena utišati zvonove. Dogodek je poimenoval umetniški performans, ljubljanskemu nadškofu in koprskemu škofu pa je poslal t. i. predlog za poslovno sodelovanje:

V sodelovanju z uglednimi slovenskimi tehničnimi fiziki [bi] pripravili in izvedli delno utišanje prevelikih zvonov, ki bo ohranilo bogatijo zvoka. Ob tem smo pripravljene slovensko javnost obveščati o poteku zgledne, ljudem prijazne prilagoditve glasnosti obrednih zvočil v Kopru, koprski mladini in izmučenim občanom pa razglašati vašo dobro namero. (Spletni vir 6)

Drugo akcijo je Marko Breclj izvedel po letu 2006, ki je sicer prelomno leto v izpostavljanju zvonjenja v javnosti kot vira hrupa. Do tedaj so bili namreč zvonovi v 3. členu *Uredbe o hrupu v naravnem in življenjskem okolju* navedeni kot eden od virov hrupa (Spletni vir 7). V uredbi

so bile določene kritične ravni hrupa, ki jih povzročitelji zvoka ne bi smeli preseči, sicer se jih kaznuje z denarno kaznijo. Leta 2006 je vlada prejela in tudi sprejela predlog o umiku cerkvenih zvonov in zvonjenja iz *Uredbe o mejnih vrednostih kazalcev hrupa v okolju*, ki je nadomestila prejšnjo uredbo (glej Spletni vir 8, 3. člen). Tovrstno dejanje pa je sprožilo številne polemike, ki jih lahko še vedno spremljamo na spletnih forumih, blogih, v medijih in drugih oblikah javnega izražanja. Zakonsko spremembo so zaradi pritožbe meščanov morale utemeljiti tudi nekatere uradne institucije, kot so Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za zunanje zadeve ali območne policijske enote. Kot primer navajam spletno stran Predlagam vladi, ki je v zadnjih letih obravnavala več predlogov o ukinitvi cerkvenega zvonjenja. Spletna stran deluje tako, da mora pristojni organ v določenem roku uradno obravnavati predlog in podati odgovor, če dovolj aktivnih uporabnikov (civilna javnost) glasuje za sprejetje predloga. Tako se je na predlog o ukinitvi oziroma omejitvi cerkvenega zvonjenja odzvalo Ministrstvo za okolje in prostor:

Zvok, ki nastaja zaradi zvonjenja cerkvenih zvonov, je podoben zvokom, ki nastajajo pri uporabi drugih glasbil, po frekvenčni sestavi pa je skladen s toni glasbene lestvice, kar pa za ljudi v splošnem ni nezaželeno ali moteče, tako kot tudi zvoki glasbil običajno niso za ljudi nezaželeni ali moteči. (Spletni vir 9)

Odgovor ministrstva je paradoks iz dveh razlogov. Zvonovi po organološki klasifikaciji sodijo med glasbila, vendar glasbilo določa tudi njegova raba. Kadar so zvonovi v funkciji glasbenega izražanja (tj. pritrkavanja), je tudi zvok zvonjenja glasba, kadar pa so v funkciji oznanjanja dogodkov ali časa, je zvonjenje signalno zvočno sredstvo. Po drugi strani pa je tudi predvajanje ali izvajanje glasbe v javnem prostoru omejeno z določenimi zakoni ali predpisi, še posebej kadar dosega visoko jakost.

Na spletu najdemo različne razloge za nasprotovanje novi uredbi. Nekateri se nanašajo na glasnost in dolžino (zlasti jutranjega zvonjenja), zelo pogosto pa pisci v nasprotovanju uredbi izražajo politična stališča, kot na primer:

Volitve 1. 2004 so s katapultiranjem izrazito prokatoliške vlade – in njenega mentorja RKC – v politično orbito spremenile tudi razumevanje evropskih standardov. Kar naenkrat so se ušesa državljanov spremenila in ne zaznavajo več razbijanja zvonov kot hrup, ampak kot milozvočno glasbo. Zvonovi so se tako z novo, katoliško vlado spremenili iz virov hrupa v glasbila. (Spletni vir 10)

Nova uredba, ki je zvonove izključila iz virov hrupa, je bila sprejeta v času vladanja Slovenske demokratske stranke, ki jo mnogi (predvsem pri polemiziranju o hrupu in zvonjenju) označujejo kot procerkveno politično stranko. Zato je bila zvočnost zvonov tudi predmet medstrankarskega političnega boja. V poslanski skupini Slovenske

nacionalne stranke so, na primer, uredbo označili kot »zlorabo politike s strani cerkve« (Spletni vir 11). Medijsko je bilo zvonjenje znova izpostavljeno leta 2013, ko je poslanec stranke Pozitivna Slovenija javno predlagal, naj se zvonove v uradni uredbi znova vključi med vire hrupa (Spletni vir 12).

Cerkvene institucije se na polemike niso odzivale konstruktivno. Do nedavnega lahko zasledimo le nekaj posamičnih odzivov v medijih, medtem ko je bilo leta 2013 zvonjenje del razprave rednega plenarnega zasedanja Slovenske škofovske konference. Rezultat zasedanja je bila izdaja smernic za zvonjenje (Glavan 2013),¹⁴ ki so posebej izpostavile zvonjenje v urbanem prostoru. V smernicah konferenca predvsem upravičuje sedanje stanje, saj naj bi bila zvočnost zvonjenja skladna z evropskimi in nacionalnimi zakonskimi direktivami. Večji del dokumenta poudarja velik pomen zvočnosti zvonov za kulturno, versko in nacionalno identiteto Slovencev, čeprav je na določenih mestih omenjena potreba po prilagoditvi zvonjenja v urbanem okolju. V navodilih župnikom svetujejo, »da se pogovorijo o težavah in skušajo najti skupno soglasje«, kjer prihaja do nesoglasij, in predlagajo: »jakost zvoka zvonov naj bo prilagojena danemu okolju (npr. gosto poseljena naselja ali bližina visokih stavb)« (Glavan 2013). Prav slednji predlog pa je močno povezan s finančno investicijo, bodisi z namestitvijo novih zvonov (ki je najdražja), namestitvijo novih kembljev, posodobitvijo elektronskega pogona zvonjenja, zvočno izolacijo zvonikov, menjavo železnih konstrukcij za zvonila in podobnim. Kot dodatek je k dokumentu priložen obrazec škofijskega odloka za zvonjenje, v katerega naj bi posamezne škofije vpisale urnik in trajanje zvonjenja in pri tem navedle poseben urnik, ki določa čas zvonjenja v mestih. Po mojem poizvedovanju župniki posameznih župnij tovrstnih odlokov niso prejeli in tudi niso podrobneje seznanjeni z vsebino smernic, torej te do sedaj še niso neposredno vplivale na spremembe zvonjenja v mestu.

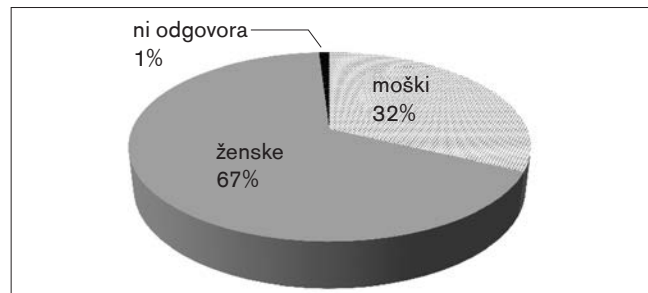
Zaznavanje zvonjenja med prebivalci Ljubljane

V letu 2015 sem izvedla spletno anketo z različnimi vprašanji o zaznavanju zvonjenja, ki je bila namenjena prebivalcem Ljubljane. Med drugim sem želela preveriti, ali je zvonjenje v urbanem okolju moteče za večino prebivalcev in prebivalcev Ljubljane, ter ugotoviti, kateri so tisti parametri, ki določajo, kdaj se ljudem zdi zvonjenje moteče.¹⁵ Na anketo, ki sem jo ljudem posredovala prek spletnih komunikacijskih kanalov, kot so elektronski poštni naslovi in Facebook, se je v petih dneh odzvalo 284 ljudi, kar je

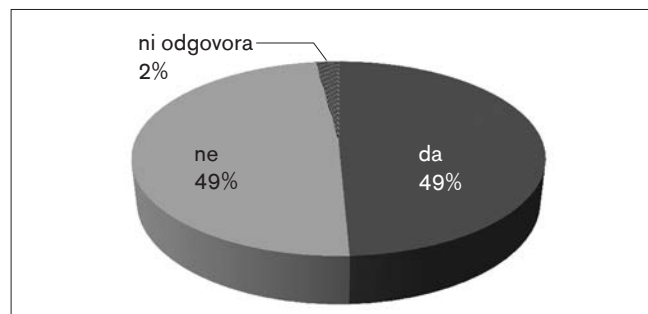
¹⁴ Smernice mi je na prošnjo po elektronski pošti poslal Andrej Naglič, pravni svetovalec Slovenske škofovske konference.

¹⁵ Anketna vprašanja zajemajo še druga področja mojega zanimanja, ki v pričujočem članku zaradi omejitve znakov in osredinjenosti na zvonjenje kot hrup niso obravnavani.

vzorec za pričujočo analizo odgovorov. Na vprašalnike je odgovarjalo 32 % moških in 67 % žensk (glej graf 1), njihova povprečna starost pa je bila 41 let. Polovica anketiranih se je opredelila za pripadnike določene religije, zlasti rimskokatoliške (glej graf 2).

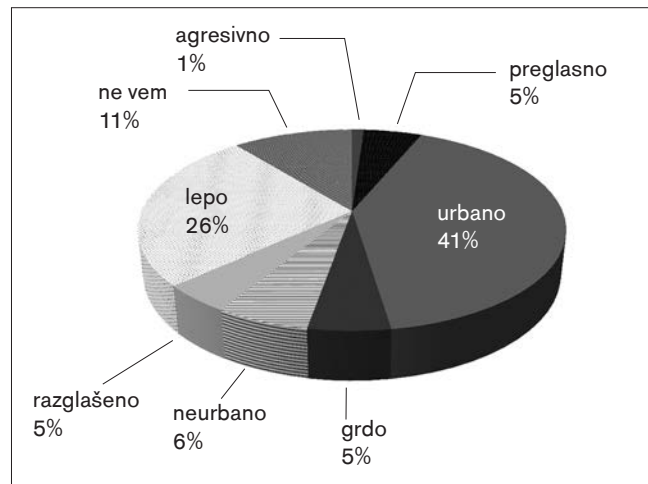

Graf 1: Delež anketiranih po spolu.

Graf 2: Verska pripadnost anketiranih.

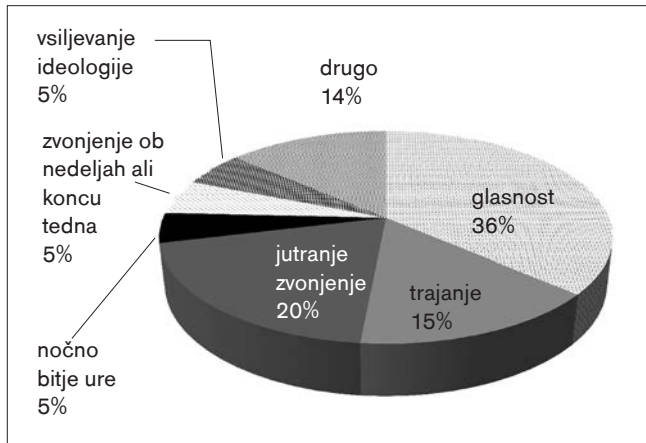
Zvonjenje v vsakdanjem življenju (glej graf 3) zaznava 89 % vprašanih, pri čemer so ga večinoma opisali pozitivno, kot ubrano (tj. ritmično enakomerno; 41 %) ali lepo (26 %). Do zvoka zvonjenja se ni opredelilo 11 % vprašanih, ostali pa so zvonjenje označili predvsem kot neubrano (tj. ritmično neenakomerno; 6 %), grdo (5 %) ali preglasno (5 %).¹⁶

Graf 3: Zvonjenje, kot ga anketirani slišijo v vsakdanjem življenju.

¹⁶ Vrednostni pridevniki (lepo, uglašeno, razglašeno, ritmično enakomerno, ritmično neenakomerno in grdo) so bili v anketi določeni vnaprej, anketiranci pa so imeli tudi možnost napisati svoj odgovor.

Da je zvonjenje moteče (glej graf 4), meni 42 % vseh vprašanih, od tega jih 25 % zvonjenje moti občasno ali redko. Povprečna starost prebivalcev, ki jih zvonjenje moti, je 45 let in je blizu povprečni starosti vseh anketiranih.¹⁷ Kot vzrok, da jih zvonjenje moti, so anketirani najpogosteje navedli jakost zvonjenja (36 %), pogosto pa jih moti tudi jutranje zvonjenje (20 %) in trajanje zvonjenja (15 %).

Graf 4: Vzroki za zaznavanje zvonjenja kot motečega zvoka.

Bivališče večine anketiranih je od cerkva oddaljeno do 500 metrov (65 %), od tega jih 3 % živi do deset metrov stran, 18 % do 100 metrov, 25 % do 300 metrov in 23 % do 500 metrov od cerkve, kar priča o velikem številu cerkva ter močni navzočnosti zvonjenja v akustični skupnosti prebivalcev Ljubljane.

Z anketo sem skušala ugotoviti, kako je percepcija zvonjenja kot motečega zvoka povezana z bližino cerkve oziroma vira zvoka. Pokazalo se je, da oddaljenost bivališča navadno ne vpliva na zaznavanje zvonjenja kot motečega zvoka. Da je zvonjenje moteče oziroma nemoteče, je namreč menil enak odstotek ljudi, ki živijo najbližje cerkvi (do 100 metrov), kot je bilo tistih anketiranih, ki živijo najdlje (kilometer ali več); celo več je bilo takih, ki živijo najbližje cerkvi (do 100 metrov), pa jih zvonjenje ne moti. Čeprav so vzroki za zaznavo zvonjenja kot motečega zvoka, ki so jih navajali anketirani, najpogosteje fizične narave (glej Graf 4), se pri nekaterih odgovorih izrazi izkustvena pogojenost zaznave zvonjenja, ki pa je zaradi togosti anketne metode manj transparentna. Zanimalo me je namreč, ali pripadnost rimskokatoliški religiji pogojuje odnos do zvočnosti zvonjenja. Izkazala se je povezava, saj se 65 % tistih, ki so zvonjenje opisali kot moteče, ni opredelilo za pripadnike religije, za 83 % tistih, ki pripadajo rimskokatoliški religiji, pa je bilo zvonjenje nemoteče.¹⁸

¹⁷ Pri percepciji zvonjenja ni bilo posebnih odstopanj med spoloma. Skoraj enak odstotek žensk in moških je zvonjenje opredeljevalo kot moteče ali nemoteče.

¹⁸ Vzorec je premajhen, da bi posploševali ugotovitve o percepciji zvonjenja med pripadniki drugih verskih skupnosti. Šest anketiranih

Ugotovitev, da je zvonjenje nemoteče predvsem za verne prebivalce oziroma moteče za neverne, podpira predpostavko o močni simbolni sporočilnosti, ki jo ima zvok zvonov tudi v sodobni družbi. O tem je poveden citat anketiranca, ki na vprašanje, ali ga zvonjenje moti, odgovarja: »Danes ne več, pred spreobrnjenjem pa so me motili, vendar ne zaradi akustike – le-ta je objektivno blagozvočna, ampak zaradi lastnih predsodkov do katoliške cerkve«. V enem od vprašanj empirične raziskave, ki omogoča odgovor odprtega tipa in zato ni zajet v kvantitativno analizo odzivov, sem anketirance vprašala, kakšne asociacije jim vzbuja zvonjenje. Odgovori se sicer najpogosteje navezujejo na signalno vlogo cerkvenega zvonjenja, kot so naznanjanje ure, molitve, cerkvenih obredov, praznikov, smrti in podobno. Po drugi strani pa je pogosta tudi simbolna povezava zvonjenja z domačnostjo, otroštvom, mladostjo, družino in preteklostjo. Nekateri pa z odgovori, kot so tradicija, kulturna dediščina, slovenskost, zgodovina in preteklost, zvonjenje razumejo kot prvo, ki simbolizira nacionalno oziroma kulturno identiteto. Veliko vprašanih je navajalo pozitivne asociativne navezave, tudi tisti, ki jih sicer zvonjenje moti ali se versko ne opredeljujejo. Slednji se pri odgovorih navezujejo bolj na povezavo zvonjenja s posvetnimi življenjskimi izkušnjami ali simboliko in navajajo asociacije, kot so mladost, otroštvo, domači kraj, 7 % od teh pa zvonjenje povezuje s tradicijo in nacionalno identiteto. Tako je odnos do zvonjenja opisal eden od versko neopredeljenih anketirancev, ki ga zvonjenje ne moti: »Sam sicer nisem privrženec RKC niti njen član. Cerkev kot ustanove ne maram, mi je pa všeč, da se ohranja tradicija zvonjenja.«

Negativne asociacije z zvonjenjem vprašani navajajo na dva načina, ki sta precej povezana s preteklimi družbenimi in političnimi spremembami v Sloveniji po letu 1945. Tako je zvonjenje za nekatere hrup, ki prispeva k ekološki onesnaženosti mesta, za druge pa hrup, ki posega v osebni identitetni prostor. Čeprav je v medijskem prostoru v polemikah o zvonjenju najbolj izpostavljen ideološki kontekst, pa ugotavljam, da ta med anketiranci ni v ospredju (glej Graf 4). Tisti, ki jih zvonjenje moti iz ideoloških razlogov, kot vzroke najpogosteje navajajo prevlado vere v javnem zvočnem in družbenem prostoru, razkazovanje moči in privilegija, ki ga ima cerkev v primerjavi z drugimi verami in družbo, in vsiljevanje drugih ali drugačnih prepričanj v zasebni prostor ljudi.

Sklep

Raziskovanje zvočnosti je eden od načinov razumevanja družbe in kulture, ki nas obdaja. Zvok ima izjemno velik vpliv na okolje in ljudi, ima moč predstavljanja prostora in je del identitete posameznika in skupnosti. V času »kulture

se je opredelilo za pripadnike drugih verskih skupnosti, od tega enega zvonjenje ne moti, enega moti, pet pa jih moti občasno.

oči« (Wrightson 2000: 10) je bil pomen zvočnega okolja oziroma zvočne kulture zapostavljen in v znanstvenem diskurzu do preteklih dveh desetletij tudi manj obravnavan. Nedavno zanimanje različnih ved za zvočnost pa tudi v slovenski prostor prinaša nove možnosti interpretacije zvočnih ali glasbenih pojavov, zlasti kadar jih ne razume mo le kot zvočnega ali glasbenega pojava, temveč kot komunikacijsko sredstvo med tistimi, ki zvok proizvajajo, in tistimi, ki ga slišijo ali poslušajo.

Zvonjenje po funkciji ne sodi med glasbene dejavnosti, zato je za njegovo raziskovanje toliko bolj potreben drugačen, akustemološki pristop, ki razkriva »dinamično interakcijo med zvokom in fizičnim okoljem, družbeno-kulturnim okoljem in posameznikom« (Cobussen 2009). Pričujoča raziskava prek analize medijskega diskurza, uredb in zakonov, raziskave med prebivalci Ljubljane, pogovorov z župniki ter znanja o fizičnih in družbeno-kulturnih povezavah zvonjenja z njegovo slušno zaznavo predstavlja rabe zvonjenja in pomene, ki jih ljudje v zvonjenju odkrivajo ali pa jih zvonjenju »pripisujejo v skladu s senzoričnim redom njihove kulture« (Howes 2006: 166). Moje zanimanje za to temo je spodbudila javna polemika, ki jo je sprožilo vprašanje o potrebi po navzočnosti zvonjenja v sodobnem urbanem javnem prostoru in o načinih, na katere zvonjenje danes akustično komunicira s skupnostjo. Po eni strani lahko odgovore najdemo v institucionalnih ureditvah in prilagoditvah zvonjenja t. i. upravljavcev z zvokom: v zakonskih aktih in predpisih o okoljskem hrupu, ki se nanašajo na zvonjenje, odgovorih pristojnih javnih služb na pritožbe prebivalcev, posrednih reakcijah v političnem prostoru, (ne)reagiranju cerkvenih institucij in v prilagoditvi zvočnosti zvonov na območju lokalnih župnij. Drugo plat medalje pa nam razkrivajo člani akustične skupnosti, prebivalci Ljubljane in njihova zaznava zvonjenja: ali zvonjenje slišijo ali ga poslušajo, je zanje moteče ali zaželeno in kakšno je glasbenoestetsko, versko, nacionalno ali prostorsko identitetno razmerje do zvonjenja.

Fizična in izkustvena zaznava zvonjenja se je v urbanem prostoru na Slovenskem v drugi polovici 20. stoletja spremenila zaradi dveh bistvenih dejavnikov. Prvi je slovenska politična preteklost, v kateri se je predvsem v prvem desetletju po drugi svetovni vojni zaostri la ločnica med duhovnim in posvetnim življenjem, kar je vključevalo tudi prepovedi ali omejitve javnega izražanja verske pripadnosti z zvonjenjem in pritrkavanjem (glej Kovačič 2012a: 81–92). Drugi dejavnik pa je povečevanje stopnje urbanizacije, ki je vplivala na gradnje novih stanovanjskih naselij v tesni bližini cerkev oziroma cerkvenega zvonjenja.

Tudi medijske razprave, komentarji posameznikov na spletu ter odzivi cerkvenih avtoritet in državnopravnih organov razkrivajo, da je zvonjenje v sodobnosti trčilo ob vprašanje fizičnega ali ideološkega posega v človekov identitetni prostor. Z enakim vprašanjem se ukvarja empirična raziskava v prispevku, ki razkrije razmerje do

zvonov tudi tistih ljudi, ki morda sicer svojega mnenja ne bi javno izpostavili. Ker je zvonjenje za anketirane prebivalce moteče predvsem kot preglasen zvok, ki jih zlasti moti v jutranjih urah in ob nedeljah, predstavlja predvsem okoljevarstveni problem, ki ga trenutno ne urejata niti državna niti cerkvena institucija.

Raziskava potrjuje družbeno in kulturno pogojenost odzivov ljudi na zvok. Z zmanjšanjem števila verskega prebivalstva ter sodobnim življenjskim ritmom, ki vključuje tudi nočno (delovno ali prostočasno) življenje in potrebe po jutranjem, nočnem in nedeljskem (pri čemer pojmovanje nedelje kot dneva počitka in miru izhaja iz krščanske tradicije) »brezhrupnem« času, se je funkcionalna potreba po zvonjenju kot glavnem zvočnem vodniku ali »zvočnem opomniku« (Schine 2010) skozi dnevni ritem ali kot vodniku po duhovnem življenju bistveno zmanjšala. Po drugi strani je zvonjenje »v ušesih« nekaterih pridobilo privilegiran status (kot na primer božič), saj ga tudi tisti, ki nimajo duhovne povezave s krščanstvom, neredko razumejo kot del tradicije prostora, v katerem živijo, in je kot tak sprejemljiv oziroma zaželen zvočni znak tradicije, osebne, kulturne ali nacionalne identitete.

Literatura

- BOHLMAN, Philip V.: Music inside out: Sounding public religion in a post-secular Europe. V: Georgina Born (ur.), *Music, sound and space: Transformations of public and private experience*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- BORN, Georgina (ur.): *Music, sound and space: Transformations of public and private experience*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- COBUSSEN, Marcel: Sonic studies. *Thinking sounds*. 2009; <http://cobussen.com/research/auditoryculture>, 8. 12. 2015.
- CORBIN, Alan: *Village bells: Sound and meaning in the 19th century French countryside*. New York: Columbia University, 1998.
- DILLANE, Aillen: Considering musically mapping the city: The case for Limerick soundscapes. *European Seminar in Ethnomusicology: Cultural Mapping and Musical Diversity*. Bern, 2013.
- EISENBREG, Andrew J.: Resonant voices and spatial politics: Acoustemology and Muslim citizenship on the Kenyan coast. V: Georgina Born (ur.), *Music, sound and space: Transformations of public and private experiences*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, 186–202.
- FELD, Steven: From ethnomusicology to echo-muse-ecology: Reading R. Murray Schafer in the Papua New Guinea rainforest. *Soundscape Newsletter* 8 (June), 1994, 9–13.
- FELD, Steven: Waterfalls of song. V: Steven Feld in Keith Basso (ur.), *Senses of place*. Santa Fé: School of American Research Press, 1996, 91–135.
- FELD, Steven: *The time of bells 2*. Santa Fee: VoxLox, 2004.
- FENNES, Nikolaus: Sounds in changing contexts: The Muslim call to prayer in Vienna. *Austrian Studies in Social Anthropology* 1, 2012; <http://www.univie.ac.at/alumni.ksa/images/text-documents/ASSA/ASSA-Journal-2012-01.pdf>, 8. 12. 2015.

FISHER, Alexander J.: *Music, piety, and propaganda: The soundscapes of counter-reformation Bavaria*. Oxford in New York: Oxford University Press, 2014.

GOODMAN, Steve: *Sonic warfare: Sound, affect, and the ecology of fear*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2010.

HAYDEN, Robert M. in Timothy D. Walker: Intersecting religiouscapes: A comparative approach to trajectories of change, scale, and competitive sharing of religious spaces. *Journal of the American Academy of Religion* 81 (2), 2013, 399–426.

HIRSCHKIND, Charles: *The ethical soundscape: Cassette sermons and Islamic counterpublics*. New York: Columbia University Press, 2006.

HOFMAN, Ana: *Glasba, politika, afekt: Novo življenje partizanskih pesmi v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

HOWES, David: Scent, sound and synaesthesia: Intersensoriality and material. V: Chris Tilley idr. (ur.), *Handbook of material culture*. London, New Delhi in Thousand Oaks: Sage, 2006, 161–172.

JURKOVÁ, Zuzana: *Prague soundscapes*. Praga: Karolinum Press, Charles University, 2014.

KALČIČ, Špela: *Nisem jaz Barbika: Oblačilne prakse, islam in identitetni procesi med Bošnjaki v Sloveniji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.

KAUFMAN SHELEMAY, Kay: *Soundscapes: Exploring music in a changing world*. New York in London: W. W. Norton & Company, 2001.

KOVAČIČ, Mojca: The bell and its symbolic role in Slovenia. *Tautosakos darbai* 32, 2006a, 105–116.

KOVAČIČ, Mojca: Zvonovi: Njihova zvočna in semantična razsežnost v slovenski moderni poeziji, ljudskih pesmih, pregovorih in rekih. *Traditiones* 35 (1), 2006b, 89–106.

KOVAČIČ, Mojca: Pritrkavanje: Nacionalna posebnost ali umišljena tradicija? *Traditiones* 38 (1), 2009, 287–307.

KOVAČIČ, Mojca: Odsev represije v zvonjenju in cerkvenih zvonovih. *Etnolog* 22, 2012a, 81–92.

KOVAČIČ, Mojca. *Pa se sliši...: Pritrkavanje v slovenskem in evropskem prostoru*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012b.

KUMER, Zmaga: *Ljudska glasbila in godci na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1983.

MAKAROVIČ, Gorazd: *Slovenci in čas: Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Krtina, 1995.

MALAVAŠIČ, Ivan: *Pesmi slovenskih zvonov: Priročnik za pritrkavalce*. Celje: Mohorjeva družba, 1987.

MLEKUŽ, Dimitrij: Prislunhimo krajinam: Modeliranje preteklih zvočnih krajin. *Arheo* 22, 2002, 49–65.

RAMNARINE, Tina K.: Acoustemology, indigeneity, and joik in Valkeapää's symphonic activism: Views from Europe's arctic fringes for environmental ethnomusicology. *Ethnomusicology* 53 (2), 2009, 187–217.

RICE, Tom: Soundselves: An acoustemology of sound and self in the Edinburgh Royal Infirmary. *Anthropology Today* 19 (4), 2003, 4–9.

SCHAFFER, R. Murray: *The tuning of the world*. New York: Knopf, 1977.

SCHAFFER, Murray: *The soundscape: Our sonic environment and the tuning of the world*. Rochester, Vermont: Destiny Books, 1994.

SCHINE, Jennifer: Movement, memory & the senses in soundscape studies. *Sensory studies*, 2010; <http://www.sensorystudies.org/sensorial-investigations/movement-memory-the-senses-in-soundscape-studies/>, 5. 1. 2016.

STRAJNAR, Julijan: *Pritrkavanje*. Ljubljana: Helidon; Maribor: Obzorja, 1985.

TRUAX, Barry: *Acoustic communication*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation Norwood, 1984.

WEINER, Isaac: *Religion out loud: Religious sound, public space, and American pluralism (North American religions)*. New York: University Press, 2014.

WRIGHTSON, Kendall: An introduction to acoustic ecology: Soundscape. *The Journal of Acoustic Ecology* 1 (1), 2000, 10–13.

WUNDERLICH, Filipa Matos: The aesthetics of place-temporality in everyday urban space: The case of Fitzroy Square. V: Tim Edensor (ur.), *Geographies of rhythm: Nature, place, mobilities and bodies*. Burlington: Ashgate, 2010, 45–56.

Spletni viri

Spletni vir 1: HRASTAR, Mateja: Legitimna nestrpnost. *Mladina* 28, 15. 7. 2005; <http://www.mladina.si/92542/legitimna-nestrpnost/>, 15. 12. 2015.

Spletni vir 2: Lj džamija - klic k molitvi bo!, 13. 4. 2013; <http://www.alter.si/tabla/showflat.php/Cat/0/Number/1752016/page/0/fpart/1/vc/1>, 21. 2. 2016.

Spletni vir 3: JERAM, Sonja: Mnenje o vplivih glasbe na zdravje in počutje ljudi, predvsem, ko glasba postane hrup, 16. 10. 2013; http://www.enoglasba.info/wp-content/uploads/MNE-NJE_Hrup_16OKT13.pdf, 28. 2. 2016.

Spletni vir 4: TANACKOVIČ, Tatjana: Koprski zvonovi na Veliki šmaren niso zvonili. *Dnevnik*, 19. 8. 2003; http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/57984, 15. 12. 2015.

Spletni vir 5: VALENČIČ, Erik: Marko Breclj – priletni parazit: Erika Valenčiča intervju z Markom Brecljem in izbor fotografij za razrumenjevani Indirekt, 13. 12. 2008; <http://www.dodogovor.org/shownews.aspx?newsid=3394>, 5. 1. 2016.

Spletni vir 6: VALENČIČ, Erik: Težave s cerkvami na Obali: Piranska je menda preveč osvetljena, koprška preglasna. *Mladina* 30, 30. 7. 2009; http://www.mladina.si/47810/tezave_s_cerkvami_na_obali/, 5. 1. 2015.

Spletni vir 7: Uredba o hrupu v naravnem in življenjskem okolju, 4. 8. 1995; <https://www.uradni-list.si/1/content?id=15834>, 5. 1. 2015.

Spletni vir 8: Uredba o mejnih vrednostih kazalcev hrupa v okolju, 23. 11. 2005; <http://www.uradni-list.si/1/content?id=58875>, 5. 1. 2015.

Spletni vir 9: Cerkevno zvonjenje. *Predlagam vladi. si*, 12.08.2010; <http://www.predlagam.vladi.si/webroot/idea/view/827/null/answers>, 5. 1. 2015.

Spletni vir 10: KOSI, Borislav: Vpliv Rimskokatoliške cerkve na spremembo statusa cerkvenih zvonov iz vira hrupa v milozvočna glasbila, 11. 6. 2014; <http://za-misli.si/kolumne/borislav-kosi/1674-vpliv-rimskokatoliške-cerkve-na-spremembo-statusa-cerkvenih-zvonov-iz-vira-hrupa-v-milozvocna-glasbila>, 5. 1. 2015.

Spletni vir 11: Jelinčičevim preglasno zvoni. *24 ur.com*, 18. 8. 2006; <http://www.24ur.com/novice/slovenija/preglasni-zvonovi.html>, 5. 1. 2015.

Spletni vir 12: ZGONIK, Staš: Teror zvonov: Napačna interpretacija evropske direktive kviri življenje številnim Slovincem, *Mladina* 24, 14. 6. 2013; <http://www.mladina.si/145203/teror-zvonov/>, 5. 1. 2016.

Ustna vira

KLOPČIČ, Tomaž, osebna korespondenca po elektronski pošti, 17. 12. 2015.

PAVLIČ, Boštjan, intervju, Domžale, 19. 6. 2015.

Vir

GLAVAN, Andrej: Smernice Slovenske škofovske konference o rabi cerkvenih zvonov, 8. 12. 2013.

Acoustemology of bell ringing in urban environment

Soundscape studies which began in the 1970s, have prompted scholars from different fields to include in their interpretations of human behaviour, human interactions with their environment, and the processes taking place in the society and culture, to include sonority that surrounds us. Acoustemology is a relatively young discipline that combines epistemological and acoustic perspectives of sonority. It stresses that in order to fully comprehend sonority it is necessary to combine the knowledge of acoustic characteristics of a given sound object with an understanding of its social representations in a specific space and of individual experience with the sonority of that space.

Church bells are musical instruments whose volume exceeds many other sounds in our common environment. Their sound consists of numerous partials that shape the overall sound image of bell ringing. The sonority of bells is defined by their material, type of clapper, and more recently also by their electronic software and ringtone settings. With their acoustic specifics and frequent ringing, bells encroach on the soundscape of the majority of the population of Ljubljana. They are a recognizable sound of the city and co-shape the acoustic community of its inhabitants.

Based on a critical examination of media discourse, interviews (which included priests as managers of sound objects), a review of environmental and ecclesiastic legislation and regulations, and empirical research among the inhabitants of Ljubljana, the text explores “dynamic interactions between the sound and physical environment, sociocultural environment and the individual” (Cobussen 2009). The principal issue that led to this text, and which had also initiated a public debate that aroused this author’s interest, refers to the need for the presence of bell ringing in contemporary urban public space and the question of how the ringing of bells acoustically communicates with the community in modern times.

Constant decline of the religious segment of the population, contemporary lifestyle, and the density of residential areas in the proximity of churches all indicate that the need for bell ringing as the principal guideline or “sound reminder” (Schine 2010) through the daily life, and a guide through the spiritual life, has been significantly reduced. Ringing, on the other hand, is perceived by many, including those who have no spiritual connection to Christianity, as an artefact of the place in which we live, and as such an acceptable sound indicator of cultural identity, tradition, and national or personal identity.